

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ

APIBENDRINTA INFORMACIJA 2008 M. RUGSĖJO 23 D. VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA GYVENTOJŲ PAJAMŲ APMOKESTINIMAS NR. VA-P-60-16-16

2008 m. rugsėjo 23 d.
Vilnius

Auditas atliktas vykdant
Valstybės kontrolės 6-ojo audito departamento direktorės
Jolitos Korzunienės 2007-09-04 pavedimą Nr. P-60-16

Auditą atliko valstybinės auditorės:
Birutė Žašiniėnė (grupės vadovė)
Birutė Giniotienė
Nijolė Norušaitienė

Auditas pradėtas 2007-09-04
Auditas baigtas 2008-09-23

Informacija apie valstybinį auditą pateikta
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

SANTRAUKA

Gyventojų pajamų mokesčio (toliau – GPM) 2007 m. gauta 4,6 mlrd. Lt, tai sudaro apie penktadalį šalies nacionalinio biudžeto pajamų. Daugiau kaip 92 proc. GPM sumokama nuo su darbo santykiais susijusių pajamų. GPM, sumokėtas nuo kitų gyventojų pajamų (individualios veiklos, turto pardavimo, autorinių atlyginimų, azartinių lošimų laimėjimų), sudaro nedidelę dalį nacionalinio biudžeto pajamų, o šių pajamų administravimas yra sudėtingesnis, nes yra daugiau galimybių taikyti įvairias mokesčių vengimo schemas. Todėl audito metu nagrinėjome kitų pajamų apmokestinimo problemas, informacijos apie šių rūšių pajamas pateikimą mokesčių administratoriui, jos pakankumą ir tinkamumą bei panaudojimo efektyvumą. Taip pat vertinome, kaip pagal galiojančias teisės aktų nuostatas vykdant GPM administravimą įgyvendinamas vienas iš pagrindinių mokesčių administravimo principų – mokesčių mokėtojų lygybės principas.

Atlikę auditą nustatėme:

- Skirtingas gyventojų pajamų, gautų iš darbo santykių, ir pajamų, gautų pagal autorines sutartis, apmokestinimas GPM ir socialinio draudimo įmokomis skatina mokesčių mokėtojus sudaryti ne darbo, bet autorines sutartis, taip išvengiant dalies mokesčių sumokėjimo valstybei.

- Gyventojų, vykdančių individualią veiklą, pajamų apmokestinimo GPM teisinis reglamentavimas tobulintinas, nes:

- apie 84 proc. individualią veiklą vykdančių gyventojų (2006 m. – apie 90 tūkst.) renkasi paprasčiausią GPM nuo individualios veiklos pajamų apmokestinimo būdą – įsigyja verslo liudijimus, tačiau šios gyventojų grupės sumokamas GPM sudaro tik apie 0,4 proc. GPM įplaukų į nacionalinį biudžetą. Vidutiniškai vienas gyventojas už verslo liudijimus 2007 m. sumokėjo 256 Lt. Palyginimui: vidutiniškai 1 gyventojas 2007 m. nuo su darbo santykiais susijusių pajamų sumokėjo 3 763 Lt GPM. Mokesčio už verslo liudijimus dydis kiekvienoje savivaldybėje nustatomas skirtingai, jis nesusijęs su regiono ekonomine padėtimi, vykdomos veiklos mastu, vykdymo vieta, iš jos gautomis pajamomis ir pelningumu, taip sukuriama nelygios verslo sąlygos. Galimybė į verslo liudijimus įrašyti kitus asmenis, atitinkamai nepadidinus mokesčio už jį ir taikant lengvatas, pažeidžia mokesčių mokėtojų lygybės principą;

- individualios veiklos pajamų apmokestinimo 15 proc. GPM tarifu tvarka (kai iš pajamų nereikia atimti veiklos sąnaudų), dėl minimalių reikalavimų apskaitai palanki tiems asmenims, kurie vykdo su gamyba nesusijusią individualią veiklą, nereikalaujančią žaliavų ir kitų gamybai reikalingų priemonių. Tokį individualios veiklos pajamų apmokestinimo būdą 2006 m. pasirinko apie 15 proc. visų individualią veiklą vykdžiusių gyventojų, iš veiklą

vykdžiusių pagal pažymas – daugiau kaip 90 proc. gyventojų. Kita vertus, toks apmokestinimo būdas sudaro prielaidas gyventojams būtinas veiklai prekes įsigyti pigiau – iš šešėlinio verslo – be prekių (paslaugų) įsigijimo dokumentų.

- Įvairiais būdais stengiamasi išvengti mokėti GPM nuo turto pardavimo pajamų. Kadangi pajamos iš individualios turto pardavimo veiklos apmokestinamos didesniu tarifu nei pajamos, gautos pardavus asmeninį turtą, mokesčių administratorius nustato atvejų, kai gyventojai individualios veiklos turto pardavimo pajamas deklaruoja kaip asmeninio turto pardavimo pajamas. Siekiant dirbtinai sumažinti GPM apmokestinamąsias pajamas, sudaromi apsimestiniai turto dovanojimo sandoriai tarp artimų giminaičių; pardavimo sandoriuose turto vertė nurodoma mažesnė arba didesnė, nei realiai gautos pajamos. Nepriklausomi turto vertintojai, kuriuos užsako mokesčių administratorius ir mokesčių mokėtojas, siekdami įrodyti realią turto pardavimo kainą ir nustatyti realias apmokestinamąsias pajamas, dažnai nustato skirtingą to paties turto vertę (nustatyta atvejų, kai turto vertė skiriasi nuo 3 iki 20 kartų). Be to, mokesčių administratorius neturi išsamios informacijos apie gyventojų gautas turto pardavimo pajamas, kad galėtų efektyviai kontroliuoti gyventojų mokesčių prievolių vykdymą.

- Lošimus organizuojančios bendrovės gyventojams 2006 m. išmokėjo apie 674,6 mln. Lt, tačiau gyventojai deklaravo tik per 1,8 mln. Lt azartinių lošimų laimėjimų pajamų. Mokesčių administratorius negali efektyviai kontroliuoti šios rūšies pajamų dėl teisinio reglamentavimo ir informacijos apie šias pajamas teikimo trūkumų.

- Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 21 str. numatyta galimybė sumažinti gyventojų apmokestinamąsias pajamas tam tikromis išlaidomis (gyvybės draudimui, įmokomis į pensijų fondus, palūkanomis už paimtą kreditą gyvenamajam būstui įsigyti ar statyti, išlaidomis už studijas ir profesinį mokymą, asmeninio kompiuterio su programine įranga įsigijimo ir interneto prieigos įrengimo išlaidomis) ir susigrąžinti dalį sumokėto GPM. Šios lengvatos turi reikšmingą poveikį nacionalinio biudžeto pajamoms (2007 m. gyventojams grąžinta 355,7 mln. Lt). Pažymėtina, kad dalis gyventojų nepasinaudojo galimybe maksimaliai sumažinti savo apmokestinamąsias pajamas, todėl ateityje nacionalinio biudžeto netekimai gali būti dar didesni.

- Šalies gyventojai pateiktose vienkartinėse gyventojų (šeimos) 2003-12-31 turėto turto deklaracijose nurodė, kad turi 9,0 mlrd. Lt (iš jų 7,2 mlrd. Lt ne banke) piniginių lėšų. Tai yra 37 proc. daugiau nei, Lietuvos banko duomenimis, 2003-12-31 buvo grynujų pinigų apyvartoje, kredito įstaigų einamosiose sąskaitose ir privalomosiose atsargose. Yra rizika, kad dalis deklaruotų piniginių lėšų yra fiktyvios ir jomis gali būti siekiama pagrįsti turto įsigijimą ar kitas išlaidas. Mokesčių administratoriaus taikyti kontrolės veiksmai yra nepakankami šiai rizikai valdyti.

- Vykdydamas skirtingas procedūras – mokesčius tyrimus ir patikrinimus – mokesčių administratorius gyventojų atžvilgiu taiko panašios trukmės ir apimties veiksmus, skirtingai

vertina GPM prievolių nevykdymo atvejus, o tai, mūsų nuomone, pažeidžia mokesčių mokėtojų lygybės principą, didina korupcijos riziką.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei rekomendavome:

- Tobulinti teisės aktus, reglamentuojančius gyventojų pajamų, gaunamų pagal autorines sutartis, iš individualios veiklos, turto pardavimo ir iš azartinių lošimų laimėjimų, apmokestinimą. Inicijuoti reikiamas įstatymų pataisas, kad mokesčių administratoriaus veiksmus mokesčių mokėtojų atžvilgiu reglamentuojantys teisės aktai būtų suderinti su Finansų ministerija. Sugriežtinti turto vertintojų atsakomybę ir kontrolę, nustatyti reikalavimus turto vertinimo ataskaitoms mokesčių tikslais, paskirti instituciją, kuri teiktų išvadas dėl šių ataskaitų kokybės.
- Atsižvelgiant į didėjančią GPM lengvatų poveikį nacionalinio biudžeto pajamoms, spręsti klausimą dėl dalies nustatytų lengvatų atsisakymo, arba numatyti jų taikymo apribojimus.

Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos rekomendavome:

- Įvertinus GPM vengimo riziką, sustiprinti GPM mokėjimo kontrolę įmonėse, kuriose tiems patiems darbuotojams išmokamas darbo užmokestis ir autoriniai atlyginimai.
- Efektyviau kontroliuoti gyventojus, gavusius pajamų iš azartinių lošimų ir turto pardavimo.
- Sustiprinti Vienkartinių gyventojų (šeimos) 2003-12-31 turėto turto deklaracijų duomenų teisingumo kontrolę.
- Imtis priemonių, kad mokesčių administratoriui būtų pateikta kuo išsamesnė informacija apie gyventojų turto pardavimo / įsigijimo sandorius ir gaunamas pajamas.
- Užtikrinti vienodos mokestinės praktikos taikymą už mokestinių prievolių nevykdymą gyventojų (mokesčių mokėtojų) ir mokestį išskaičiuojančių asmenų atžvilgiu, tobulinti mokestinių tyrimų atlikimą reglamentuojančius teisės aktus.